

Mielenterveyspoolin lausunto Tutkintokohtaiset terveydentilavaatimukset ammatillisessa koulutuksessa -määräyksen päivittämisestä

Mielenterveyspooli kiittää mahdollisuudesta lausua Tutkintokohtaiset terveydentilavaatimukset ammatillisessa koulutuksessa -määräyksen päivittämisestä. Mielenterveyspooli on 34 mielenterveysjärjestön ja muun mielenterveyden parissa toimivan tahon verkosto, joka toimii mielenterveyspalveluiden, mielenterveyspolitiikan ja väestön mielenterveyden parantamiseksi. Mielenterveyspooli lausuu asiasta ennen kaikkea psyykkiseen ja sosiaaliseen toimintakykyyn liittyen.

Määräyksen johdantoteksti

Mielenterveyspooli katsoo, että johdannossa tulisi painottaa vielä vahvemmin sitä, että opiskelijaksi ottamisen rajoittaminen terveydentilan tai toimintakyvyn perusteella on viimesijainen keino, jota tulee käyttää ainoastaan äärimmäisissä ja hyvin selkeissä tapauksissa. Johdannossa tulee lisäksi nostaa esiin opiskelijan oikeussuojan toteutuminen, kuten mahdollisuus valittaa tai kannella päätöksestä ja se, että päätös opiskelemaan ottamisen rajoittamisesta ei saa olla lopullinen, vaan soveltuvuus tulee voida arvioida myöhemmin uudestaan.

Johdannossa tulee viitata YK:n yleissopimukseen vammaisten ihmisten oikeuksista sekä yhdenvertaisuuslakiin. Yhdenvertaisuuslaki velvoittaa oppilaitokset ja työnantajat edistämään yhdenvertaisuutta ja järjestämään opiskelijalle tai työntekijälle tämän vammaisuuden perusteella tarvittavat kohtuulliset mukautukset.

Tutkintokohtaiset terveydentilavaatimukset

“Mielenterveyden haasteet” on erittäin epämääräinen ja laeva ilmaus, jolle ei ole sellaisenaan lainsäädännöllistä pohjaa. Samoin “kommunikointia ja sosiaalista vuorovaikutusta vaikeuttava toimintakyvyn häiriö” on epämääräinen. Näitä käsitteitä tulee tarkentaa. Myös “päihneiden ja lääkkeiden ongelmakäyttö” tulee määritellä tarkemmin. Kirjaukset eivät saa jättää tilaa oppilaitosten mielivallalle. Opiskelijan on jo opiskelemaan hakiessaan voitava arvioida tilannettaan.

Riskinä on, että käytännön tulkinta jää oppilaitoksille, ja että opiskelijaksi haluavia suljetaan tarkoitushakuisesti pois opinnoista liian heppoisin perustein. Tämä vaara on erityisesti, jos oppilaitoksilla on taloudellisista tai aikataulusyistä niukasti resursseja toteuttaa yksilöllisiä arviointeja, tai jos oppilaitoksilta puuttuu asiantuntemusta esimerkiksi yhdenvertaisuuslain asettamista velvoitteista. Tällöin kasvaa myös oppilaitosten riski joutua esimerkiksi kantelu- tai valitusprosessien kohteeksi, mikä ei ole niiden etu.

Vakava, pitkäaikainen psykiatrinen sairaus voi vaikuttaa merkittävästi opiskelukykyyneen. Vain hyvin harvoissa ja poikkeuksellisissa tapauksissa tämä kuitenkaan on omiaan aiheuttamaan vaaratilanteita. Tyypillisempää on, että opiskelija jää tauolle opinnoista joksikin aikaa. Vastaava voi yhtä lailla tapahtua esimerkiksi äkillisen tai kroonisen somaattisen sairauden pohjalta. Opiskelu tai työ, kuten harjoittelu, tukee osallisuutta ja mielekästä kiinnittymistä yhteiskuntaan ja sosiaaliseen yhteisöön, ja sitä kautta useissa tapauksissa myös hyvinvointia.

Opiskelijaksi ottamisen rajoittaminen psyykkisin perustein tulee varata vain kaikkein vakavimpiin ja ilmeisimpiin tilanteisiin. Asetettavien terveydentilavaatimusten tulee myös olla luonteeltaan välttämättömiä. Tällöinkin tulee huomata, että henkilön toimintakyky saattaa vaihdella paljonkin. Opiskelijavalinnassa poissuljetun henkilön tulee voida hakea myöhemmin uudestaan ja saada soveltuvuutensa arvioiduksi uudestaan oikeudenmukaisella ja riittävän kattavalla tavalla.

Määräyksessä ja sitä koskevassa ohjeistuksessa on oltava erityisen tarkkoja siitä, että opiskeluoikeutta ei evätä suoraan ja kategorisesti tiettyjen diagnoosien perusteella, kuten psykiatrisen tai autismikirjon

diagnoosin tai vammaisuuden perusteella. Toimintakyky ja soveltuvuus opintoihin tulee kaikissa tapauksissa arvioida yksilöllisesti. Muuten riskinä on, että oppilaitos tosiasiaassa syyllistyy syrjintään.

Muut huomiot

Määräyksen tavoitteet ovat hyvät. Tiukat terveydentilaan ja toimintakykyyn liittyvät vaatimukset opiskelijavalinnoissa kuitenkin pahimmillaan heikentävät psykiatrisia sairauksia sairastavien ja neurokirjolla olevien henkilöiden mahdollisuutta osallisuuteen yhteiskunnassa opintojen ja työelämään pääsyn kautta. Määräys saattaa osaltaan myös vahvistaa oppilaitosten ja työnantajien kielteisiä asenteita henkilöitä kohtaan, joilla on mielenterveyden häiriö, sekä vammaisia ja neurokirjolla olevia henkilöitä kohtaan.

Opiskelijaksi soveltumista arvioitaessa tulee arvioida nimenomaan soveltuvuutta opintoihin. Työelämä on monimuotoista, ja tietty koulutus voi antaa valmiudet monentyyppisiin työtehtäviin. Opiskelijavalintaa ei tule rajoittaa sillä perusteella, että oletetaan, että henkilö ei kykenisi kaikkiin tietyn toimenkuvan mukaisiin työtehtäviin. Psykiatristen diagnoosien kohdalla tämä on erityisen tärkeää, sillä vaikeakin psyykkistä sairautta sairastavan henkilön toimintakyky saattaa vaihdella vuosien kuluessa huomattavastikin.

Mukautusten ja yhdenvertaisuutta ja sosiaalista ja psyykkistä turvallisuutta edistävien keinojen tulisi aina olla ensisijaisia keinoja tukea mahdollisimman monien ja monenlaisten henkilöiden pääsyä opiskelemaan haluamaansa alaa.

Määräyksen yhteydessä tulee painottaa oppilaitosten veloitteita yhdenvertaisuuden edistämiseen ja kohtuullisiin mukautuksiin sekä tuoda esiin opiskelijaksi hakevan käytössä olevat oikeusturvakeinot, joiden kautta henkilö voi hakea oikeutta, mikäli katsoo, että opiskeluoikeuden rajaaminen on tehty syrjivästi tai muulla tavoin perusteettomasti.